

Praktyka przestrzegania Konwencji ws. zakazu stosowania tortur z 1984 r. przez Izrael

Karolina Siekierka

23.06.2021

Artykuł w skrócie:

- Konwencja ws. zakazu stosowania tortur definiuje pojęcie tortur, zobowiązuje państwa do podjęcia środków umożliwiających skuteczne zapobieganie ich stosowania na terytorium podlegającym ich jurysdykcji, oraz powołuje organ kontrolny – Komitet Przeciwko Torturom;
- Państwo Izrael ratyfikowało Konwencję ws. zakazu stosowania tortur 3 października 1991 r.;
- Izraelskie prawo wewnętrzne w zakresie praw człowieka wynika z Ustawy Zasadniczej o Godności Ludzkiej i Wolności oraz orzecznictwa sądowego.

Zakaz stosowania i definiowanie „tortur” przez Organizację Narodów Zjednoczonych

Dokumentem wyjściowym do omówienia definicji tortur jest Karta Narodów Zjednoczonych (KNZ) z 1945 r., mająca w założeniu chronić przed niebezpieczeństwem wojen, poważnym naruszeniem praw człowieka i masowymi zbrodniami. Nie definiuje, a wręcz nie wspomina pojęcia „tortur”. Karta nie zapobiegała zatem poniżającemu traktowaniu, natomiast włączała prawa człowieka do systemu współpracy międzynarodowej.

Pierwszym dokumentem ONZ zakazującym stosowania tortur była Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta w 1948 r. Pomimo zakazu stosowania tortur, nie definiuje ona tego pojęcia. Stanowiła ona jednak początek rozwoju standardów w dziedzinie praw człowieka oraz zainicjowała mechanizmy kontroli o funkcji prewencyjnej. Upowszechnienie dokumentu umożliwiło przyjęcie podstawowych zasad, stanowiących wspólny model osiągnięć (*common standard of achievement*)¹, a reguły włączono do wielu późniejszych konwencji i deklaracji międzynarodowych. Deklaracja Praw Człowieka nie była dokumentem wiążącym.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. był pierwszym powszechnym i wiążącym traktatem dotyczącym praw człowieka, uwzględniającym zakaz tortur. Chociaż zdecydowanie zakazane, także tutaj nie zostały one zdefiniowane.

¹ A. Bieńczyk-Missala, *Zapobieganie masowym naruszeniom praw człowieka. Międzynarodowe instytucje i instrumenty*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2018, s. 30.

W Komentarzu ogólnym nr 20 z 1992 r., Rada Praw Człowieka ONZ wyjaśnia, że tworzenie listy czynów niedozwolonych oraz rozróżnianie tortur od innych form złego traktowania jest niepotrzebne², ponieważ zakaz odnosi się zarówno do czynów powodujących cierpienie fizyczne, jak i psychiczne. W związku z powyższym, w orzecznictwie Rady Praw Człowieka ONZ nie precyzowano, który aspekt zakazu naruszono, a jedynie, że do niego doszło. Warto jednak zaznaczyć, że różnica ta wynika z charakteru, celu i surowości traktowania.

Pierwszym aktem międzynarodowym definiującym omawiane pojęcie jest Deklaracja Tortur z 1975 r. Zgodnie z dokumentem, na tortury składa się każde celowe działanie powodujące ból lub cierpienie, fizyczne lub psychiczne. Deklaracja ma zastosowanie do szkody celowej, podjętej z inicjatywy urzędnika publicznego bezpośrednio lub pośrednio (poprzez osobę działającą w jego imieniu). Celem podjętych działań jest uzyskanie informacji, ukaranie lub zastraszenie.

Konwencja ws. zakazu stosowania tortur z 1984 r.

W 1984 r. ONZ przyjęła konwencję w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (*United Nations Convention Against Torture*, UNCAT). Stanowi ona obecnie podstawę rozumienia problematyki.

UNCAT kładzie nacisk na umyślność tortur, zarówno fizycznych, jak i psychicznych, definiowanych jako działanie w celu uzyskania informacji, ukarania, zastraszenia lub wywarcia nacisku na drugą osobę lub w jakimkolwiek innym, wynikającym z dyskryminacji, celu. Także tutaj osobą stosującą ten mechanizm jest funkcjonariusz państwowy bezpośrednio lub pośrednio, poprzez wydanie rozkazu bądź za wyraźną lub milczącą zgodą.

UNCAT zobowiązuje państwa do podjęcia środków ustawodawczych, administracyjnych, sądowych i innych, które umożliwią skuteczne zapobieganie stosowaniu tortur na terytorium podlegającym ich jurysdykcji. Przepis wzmacnia normę imperatywną i ustanawia bazę prawną, na której swoje działania opiera powołany w artykule 17. Komitet Przeciwko Torturom, organ kontrolny, do którego zadań należą m.in.:

² Komitet Praw Człowieka, *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, opublikowany 10 marca 1992, punkt 4.

opiniowanie sprawozdań składanych przez strony Konwencji, rozpatrywanie skarg indywidualnych od osób fizycznych, a także rozpatrywanie skarg międzypaństwowych. Aby Komitet mógł wywiązywać się ze swoich kompetencji, państwa muszą złożyć oświadczenie o uznaniu jego kompetencji.

UNCAT nakazuje uznanie tortur za przestępstwo w przepisach prawa wewnętrznego państw. Komitet Przeciwko Torturom wymaga od państw wykorzystania w prawie krajowym, choćby w minimalnym stopniu, przyjętej w UNCAT definicji tortur.

Na strony Konwencji nałożono m.in. odpowiedzialność organizowania szkoleń dla personelu cywilnego lub wojskowego oraz przeprowadzania kontroli wewnątrz organów bezpieczeństwa państwa, ich procedur, zapewniania materiałów i informacji organom ścigania, oraz innym uczestnikom biorącym udział w nadzorowaniu osób zatrzymanych, aresztowanych lub pozbawionych wolności, przesłuchiowaniu ich lub postępowaniu z nimi.

Tortury w prawie wewnętrznym Izraela

Na konstytucję Izraela składa się wiele odrębnych aktów prawnych. Należą do nich m.in. Deklaracja Niepodległości Państwa Izrael (1948 r.), Ustawa Zasadnicza o Knesecie (1958 r.), Ustawa Zasadnicza o Sądownictwie (1984 r.), oraz Ustawa Zasadnicza o Godności Ludzkiej i Wolności (1994 r.). **Podstawą izraelskiego systemu prawnego są tzw. „ustawy podstawowe” Sądu Najwyższego, uzupełniane przez zbiór orzecznictwa.** Prawo wewnętrzne Państwa Izrael przypomina system prawa zwyczajowego.

Ustawa Zasadnicza o Godności Ludzkiej i Wolności pozostaje jedynym aktem prawnym zapewniającym ochronę osób przebywających na terenie państwa. Nakazuje ona przestrzegania podstawowych praw osobistych, w tym godności osoby ludzkiej, prawa do życia czy godności, jednak nie zakazuje stosowania tortur. Dopuszcza natomiast ograniczenie praw „w niezbędnym zakresie przez ustawę zgodną z wartościami uznanymi w Państwie Izrael, wydaną w uzasadnionym celu, lub przez rozporządzenia wydane na podstawie wyraźnego upoważnienia takiej ustawy”³.

³ Biblioteka Sejmowa, Ustawa Zasadnicza o Godności Ludzkiej i Wolności, tekst dostępny w Internecie: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/izrael-12.html>.

W 1996 r. izraelski Sąd Najwyższy wyraził zgodę na stosowanie wobec terrorystów tzw. ograniczonej presji fizycznej w przypadku zagrożenia życia ludności cywilnej. W odpowiedzi Komitet Przeciwko Torturom ONZ uznał, że decyzja sądu „uczyniła z Izraela jedyne cywilizowane państwo świata, w którym zalegalizowano tortury”⁴. **Trzy lata później, m.in. w wyniku nacisku organizacji praw człowieka, Sąd Najwyższy orzekł, że izraelskie służby bezpieczeństwa nie są upoważnione do stosowania tortur, ani innych form znęcania fizycznego podczas przesłuchiwanie świadków.** Sąd uznał również, że dopuszczając się takich działań, agenci łamią prawo, nie mają jednak obowiązku ponosić kary za swoje działania⁵. Ze względu na obowiązujący w Izraelu system prawny, orzeczenie to stanowi podstawę prawną.

W listopadzie 2018 r. Sąd Najwyższy wydał orzeczenia w sprawie torturowania palestyńskiego więźnia, Faresa Tbeisha, przez izraelskich oficerów wywiadu. Wyrok został ogłoszony przez trzech sędziów, którzy uniewinnili oficerów uznając jednocześnie, że jakiegokolwiek zamiany w prawie Izraela nie są potrzebne, ponieważ obecna praktyka i polityka w zakresie stosowania tortur są wystarczające⁶. Orzeczenie stanowi precedens dla przyszłych przypadków oraz rozwoju techniki tortur. Postanowienie narusza prawo międzynarodowe, w tym UNCAT.

Obecnie w systemie prawnym Izraela tortury nie są zabronione, nie podlegają prawu karnemu. Co więcej, Sąd Najwyższy Izraela ogłosił na początku 2019 r., że stosowanie tortur wobec osób zatrzymanych podczas przesłuchań w pewnych przypadkach jest zgodne z prawem⁷. W orzeczeniu tego samego sądu sprzed 20 lat podkreślono bezwzględny zakaz tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania, zabroniono wcześniej dozwolonego i rutynowego sposobu przesłuchiwanie osób zatrzymanych. Mimo to, w tym samym czasie Sąd przyzwolił Izraelskiej Agencji

⁴ I. J. Bišta, *Zakaz tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania*, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, tekst dostępny w Internecie: <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/show-content/publication/52305?id=52305>.

⁵ C. Hagdbard, *Israeli High Court Rules to Allow, Expand Use of Torture*, tekst dostępny w Internecie: <https://imemc.org/article/israeli-high-court-rules-to-allow-expand-use-of-torture/>.

⁶ C. Hagdbard, *Israeli High Court Rules to Allow, Expand Use of Torture*, tekst dostępny w Internecie: <https://imemc.org/article/israeli-high-court-rules-to-allow-expand-use-of-torture/>.

⁷ Y. Ginbar, *It's now (even more) official: torture is legal in Israel*, <https://www.omct.org/en/resources/blog/its-now-even-more-official-torture-is-legal-in-israel> (data dostępu: 21.03.2019).

Bezpieczeństwa (*the Israel Security Agency, ISA*), tzw. Shabak lub Shin-Bet, na ustępstwa. O tym, czy pracownicy służb dopuścili się tortur oraz czy zostaną postawieni przed organ sprawiedliwości decydować miał Prokurator Generalny.

W październiku 2003 r. powołano urząd Rzecznika Praw Obywatelskich w Izraelu (RPOI). Do jego zadań należy rozpatrywanie skarg w odniesieniu do postępowania sędziów podczas procesu sądowego, skarg w sprawie nieprawidłowego sposobu prowadzenia procesów sądowych czy wszelkich wykroczeń poza budynkiem wymiaru sprawiedliwości. RPOI jest upoważniony do wydania nagany, sugestii w kwestii prowadzenia przyszłych postępowań oraz zalecenie usunięcia sędziego ze stanowiska. RPOI nie jest upoważniony do dokonywania merytorycznego przeglądu orzeczeń sądu. Biuro Rzecznika zajmuje się publikacją raportów i opinii.

W 1990 r. powołano Publiczny Komitet Przeciwko Torturom w Izraelu (*Public Committee Against Torture in Israel, PCATI*), organizację pozarządową monitorującą aresztowania, wspierającą rozwój ustawodawstwa oraz prowadzącą kampanię informacyjną i edukacyjną w zakresie naruszeń praw człowieka. Komitet współpracuje z innymi organizacjami – izraelskimi, palestyńskimi, międzynarodowymi – w walce przeciwko stosowaniu tortur oraz w celu implementacji międzynarodowego prawa humanitarnego do izraelskiego systemu prawnego. W 2020 r. do ww. organizacji należały m.in. Danish Institute Against Torture DIGNITY, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju czy Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców. Ponadto PCATI otrzymuje wsparcie finansowe, m.in. od Dobrowolnego Funduszu ONZ na rzecz Ofiar Tortur (*UN Voluntary Fund for Victims of Torture*).

PACTI prowadzi działalność w dwóch sferach – prawnej i publicznej. Aktywność w sferze prawnej skupia się na odwiedzaniu ośrodków zatrzymań oraz składaniu w imieniu osób zatrzymanych petycji do Sądu Najwyższego np. w kwestiach niehumanitarnych metod przesłuchiwania, poniżających warunków przetrzymywania i wszelkich innych odstępstw od praw przysługujących więźniom. W sferze publicznej PACTI skupia się na zwiększeniu zaangażowania społeczeństwa w sprzeciwianiu się stosowaniu zinstytucjonalizowanej przemocy podczas zgromadzeń publicznych, w pokojach przesłuchań oraz w każdym innym miejscu. Ponadto Komitet opracowuje sprawozdania ws. stanu stosowania tortur przez służby izraelskie, organizuje szkolenia i inne publiczne wydarzenia o tematyce praw człowieka.

PACTI jest jednym z głównych organów popierających przyjęcie ustawy wprost zakazującej stosowanie tortur w Izraelu.

Izrael jest stroną dziewięciu aktów prawnych przyjętych w ramach ONZ i dotyczących ochrony praw człowieka. Jednym z nich jest opisana wyżej Konwencja ws. zakazu stosowania tortur z 1984 r. Konwencje nie są jednak bezpośrednio stosowane w izraelskim systemie prawnym. Wynika to z niechęci wpływowych ugrupowań religijnych, uznających międzynarodowe akty prawne za łamiące zasadę wolności sumienia oraz religii⁸.

Status przestrzegania Konwencji ws. zakazu stosowania tortur przez Izrael

Izrael podpisał Konwencję w 1986 r., zaś ratyfikował ją pięć lat później. **Państwo wydało do UNCAT dwa zastrzeżenia.** W pierwszym nie uznało określonych w artykule 20 kompetencji Komitetu Przeciwko Torturom, natomiast w drugim wyraziło sprzeciw wobec obowiązku przekazania sporów między stronami Konwencji ws. interpretacji lub stosowania konwencji pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego. **Ponadto Izrael nie wprowadził instytucji nadzorujących wdrażania UNCAT, nie podpisał protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz utrzymuje, że UNCAT nie ma zastosowania na terenach okupowanych, tj. na Zachodnim Brzegu oraz w Strefie Gazy.**

Uznaje się, że państwowe organy bezpieczeństwa stosują tortury od przełomu lat 70. XX w. **Współcześnie ich ofiarami są przede wszystkim Palestyńczycy podejrzani o szpiegostwo czy podżeganie do zamieszek, Izraelczycy pochodzenia palestyńskiego, syryjscy mieszkańcy Wzgórz Golan, Erytrejczycy i Sudańczycy ubiegający się o azyl oraz, w mniejszym stopniu, młodzi mężczyźni pochodzący z Etiopii i dysydenci polityczni.** Do tortur uciekają się przede wszystkim instytucje odpowiedzialne za przesłuchiwanie podejrzanych w Izraelskiej Agencji Bezpieczeństwa, żołnierze Sił Obronnych Izraela, policjanci, straż graniczna oraz Izraelska Służba Więzienna, a dochodzi do nich najczęściej w ośrodkach zatrzymań, więzieniach, na komisariatach czy podczas aresztowań w domach zatrzymanych oraz w miejscach publicznych⁹.

⁸ K. Wojtyczek, *Konstytucja Państwa Izrael*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2001, s. 32.

⁹ The Treatment and Rehabilitation Center for Victims of Torture, The International Rehabilitation Council for Torture Victims, The Public Committee against Torture in Israel, *Torture in Israel*, marzec 2019.

Tortury były w Izraelu powszechnie stosowane w latach 80. i 90. XX w. Na przełomie wieków nastąpił spadek praktyki i zgłoszeń naruszeń praw człowieka, po przełomowym orzeczeniu Sądu Najwyższego z 1999 r. Aktualnie izraelskie organy bezpieczeństwa stosują różne formy poniżającego traktowania lub karania.

Zgodnie z informacjami podanymi przez izraelską organizację działającą na rzecz praw człowieka, B'tselem, Izraelska Agencja Bezpieczeństwa od końca lat 90. XX w. rutynowo wykorzystuje metody stanowiące poniżające traktowanie, w tym tortury. Uzasadniając swoje postępowanie, agenci ISA powołują się na zalecenia wydane w 1987 r. przez komisję stanową pod przewodnictwem emerytowanego sędziego Sądu Najwyższego, Moshe Landau. Zgodnie z zaleceniem, w celu „zapobiegania terroryzmowi” przesłuchujący mogą używać „presji psychologicznej” i „umiarkowanego nacisku fizycznego”, o ile jest to forma „koniecznej obrony” określonej w izraelskim prawie karnym¹⁰. Zdaniem B'tselem, w praktyce metody stosowane przez ISA znacznie wykraczają poza „rozsądną interpretację” terminu „umiarkowana presja fizyczna”¹¹.

Wspólne raporty B'tselem oraz organizacji pozarządowej HaMoked: Centrum Obrony Indywidualności (*HaMoked: Center for the Defence of the Individual*) ukazują, że nadal często stosuje się przemoc psychiczną i fizyczną podczas przesłuchań. **Śledczy unikają metod zakazanych przez Sąd Najwyższy, jednak środki pozostają takie same: surowe warunki, zamknięcie w ciasnych i brudnych pomieszczeniach oraz całkowita izolacja od świata zewnętrznego w celu osłabienia jednostki.** W relacjach byłych osób przetrzymywanych powtarzają się praktyki zamykania w wąskich, pozbawionych okien pomieszczeniach oraz złych warunkach higienicznych – zakaz kąpieli, mycia zębów, zmiany ubrań, brak papieru toaletowego. Jedzenie, które otrzymywali było bardzo złej jakości, często przeterminowane. Regularnie zabraniano kontaktu z adwokatem, petycje składane w tej sprawie do Sądu Najwyższego były odrzucane. Nie umożliwiono im również stawienia się przed wymiarem sprawiedliwości w celu wygłoszenia swojej skargi. Z raportów B'tselem

¹⁰ B. White, *Israeli torture of Palestinian children “institutional”*, tekst dostępny w Internecie: <https://www.aljazeera.com/features/2017/2/7/israeli-torture-of-palestinian-children-institutional>.

¹¹ B'tselem, The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories, *Torture and Abuse in Interrogation*, tekst dostępny w Internecie: <https://www.btselem.org/torture>.

i HaMoked wynika, że znaczna część zatrzymanych boi się postawić zarzuty z obawy przed represjami¹².

Wśród najczęstszych form traktowania więźniów byli żołnierze Sił Obronnych Izraela wymieniają zastraszanie, bicie, kopanie, zamykanie na kilka dni w odosobnieniu z zasłoniętymi oczami, często bez jedzenia i picia, niepozwalanie na korzystanie z toalety oraz pozbawienie snu, a także wymierzanie w ich stronę broni, wrzaski, rozbieranie osób bez uprzedniego wyrażenia przez nich zgody, przywiązywanie do łóżek na wiele godzin lub dni. Dotyczy to zarówno dorosłych kobiet i mężczyzn, jak i dzieci w wieku od 8 do 16 lat. Wojskowi przyznają, że najczęściej poddawane poniżającemu traktowaniu są przypadkowe osoby, którym nie można udowodnić zarzucanych czynów. Maltretuje się ich w miejscach, w których zostali złapani, najczęściej w miejscach publicznych w celu sprowokowania innych. Żołnierze wspominają, że dowódcy wielokrotnie zalecali im pozostawienie osoby bez wzywania pomocy¹³.

Jak wynika z raportów izraelskich organizacji pozarządowych czy międzynarodowych organizacji praw człowieka, mimo podpisania i ratyfikowania konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur Izrael się do niej nie stosuje. Podobnie jest z wieloma innymi umowami międzynarodowymi. **Poniżanie, upokarzanie, czy nawet torturowanie więźniów przez organy bezpieczeństwa to codzienność dla niektórych mniejszości narodowych, czy etnicznych.**

Podsumowanie

Izrael nie stosuje postanowień wynikających z UNCAT. Konwencja nakłada na strony zobowiązania, do których należą m. in. podejmowanie skutecznych instrumentów ustawodawczych, administracyjnych oraz sądowych, które mają zapobiegać stosowaniu

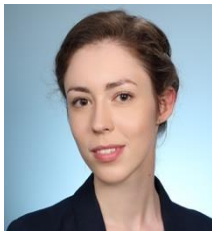
¹² B'tselem, The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories, Hamoked, Center for the Defence of the Individual, *Unprotected. Detention of Palestinian Teenagers in East Jerusalem*, tekst dostępny w Internecie: https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/201710_unprotected_eng.pdf.

¹³ Breaking the Silence, *Children and Youth – Soldiers' Testimonies 2005-2011*, tekst dostępny w Internecie: https://www.breakingthesilence.org.il/wp-content/uploads/2012/08/Children_and_Youth_Soldiers_Testimonies_2005_2011_Eng.pdf.

tortur, pozwalać na tworzenie zestawów informacji oraz materiałów szkoleniowych dla personelu służb państwowych, a także nadzorowanie metod przesłuchiwania.

Izrael podpisał międzynarodowe konwencje mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom, jednak ma to wyraz jedynie symboliczny, mający wpłynąć na jego postrzeganie przez społeczność międzynarodową. Nie przekłada się to bezpośrednio na sytuację w państwie. Państwo zgłosiło zastrzeżenia do dwóch artykułów Konwencji, mających zagwarantować jej przestrzeganie. W wyniku nacisków Izrael ogłosił w 2016 r. rozpoczęcie prac nad ustawą zakazującą stosowania tortur, jednak i w tym przypadku miało to wyraz symboliczny. Do maja 2021 r. państwo nadal nie przyjęło takiego dokumentu, a władze państwowe w tej sprawie milczą.

O AUTORCE

Karolina Siewierka. Studentka drugiego stopnia na kierunku stosunki międzynarodowe specjalizacji Bezpieczeństwo i Studia Strategiczne Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Podczas studiów uczestniczyła w wymianach studenckich z Université Panthéon-Sorbonne (Paris 1) oraz Institut d'Études Politiques de Paris (Sciences Po Paris). Jej zainteresowania badawcze obejmują prawo międzynarodowe, międzynarodowe stosunki polityczne oraz prawa człowieka. Zaangażowana w działalność organizacji studenckich na Uniwersytecie Warszawskim oraz Sciences Po.

JEŻELI DOCENIASZ NASZĄ PRACĘ, DOŁĄCZ DO GRONA NASZYCH DARCZYŃCÓW!

Z otrzymanych funduszy sfinansujemy powstanie kolejnych publikacji.

Możliwość wsparcia to bezpośrednia wpłata na konto Instytutu Nowej Europy: 95 2530 0008
2090 1053 7214 0001 tytułem: „darowizna na cele statutowe”.